

Čeprav z nekakšnim »faznim zaostankom« se torej tako sociologija kot ekološka gibanja odzivajo na spremenjene razmere v današnjem svetu. Vprašanje je le, ali bomo dosegli, da bi to delovanje v bodoče postalo – anticipativno.

LITERATURA:

1. Catton R. Williams Jr. and Riley E. Dunlap (1989) *Competing Functions of the Environment: Living Space, Supply Depot, and Waste Repository*, referat, Research Committee for Social Ecology, ISA, Udine.
2. Catton R. William Jr. (1982) *Overshoot: The Ecological Basic of Revolutionary Change*, Urbana and London: University of Illinois Press.
3. Hegedus Zsuzsa (1989) *Social Movements and Social Change in Self-Creative Society: New Civil Initiatives in the International Arena*, *International Sociology*, Vol. 4, No. 1.
4. Makarovič Jan, *Pogoji bivanja v KS Zalog in problem varstva okolja, I: Sociološki vidiki*, Ljubljana: Raziskovalni inštitut FSPN.
5. Mlinar Zdravko, Henry Teune (eds.) (1978) *The Social Ecology of Change*, London: Sage Publications.
6. Persanyi Miklós (1989) *Umweltschutz und nationale Souveränität*, Internationales Symposium der Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 13–14 Januar.
7. Turen Alen (1983) *Sociologija društvenih pokreta*, Beograd: Radnička štampa.

LESTER W. MILBRATH

UDK 504:329.13

Svetovno ekološko gibanje v nastajanju

Ekološko gibanje kot družbeno učenje

Svetovno ekološko gibanje najlažje razumemo, če ga obravnavamo kot odločno prizadevanje zaskrbljenih državljanov za pospešeno družbeno učenje o porajajočem societalnem problemu – o poslabševanju njihovega okolja. Ljudje širom po svetu so se soočili s problemi njihovega okolja (pogosto so sami čutili tudi posledice delovanja tega problema) in si sedaj skupaj prizadevajo za to, da bi se tudi njihovi sodržavljeni soočili s temi problemi in jih blažili. Problemi okolja so postali endemični in resni po vsem svetu in začenjamo spoznavati, da so nekateri od teh problemov globalni. Poraja se svetovno ekološko gibanje, ki nam pomaga, da bomo zvedeli o teh problemih več, pa tudi, da se bomo naučili, da moramo delati skupaj pri iskanju rešitev. V skoraj vseh državah prihajajo glavne pobude za reformo družbenega obravnavanja okolja iz lokalnega nivoja. Milijoni državljanov na nešteti krajih, ljudje, ki se nimajo za ekologe ali politične aktiviste, so postali ekologi v trenutku, ko so začeli ekološki problemi resno učinkovati na njihovo vsakdanje življenje. Uveljavljeni voditelji, ki pred tem niso hoteli priznati lastnih napak v presoji in tudi ne vodilnega položaja v zvezi z okoljem, so bili zaradi vztrajnih zahtev razburjenih državljanov prisiljeni razviti ekološko zavest.

Evolucijski vzorci ekološkega gibanja

Proučevanje ekoloških gibanj nam razkriva, da se razvijajo skladno z nekaj preprostimi načeli: 1) Najprej spoznavamo preproste in očitne stvari in šele nato

težje; 2) Najprej spoznavamo konkretna dejstva in šele kasneje abstraktna, pri katerih uporabljamo koncepte in teorije.

Ta načela je mogoče razkriti v sledečih značilnostih evolucije ekološkega gibanja: 1) Ekološka gibanja se skoraj vedno začnejo lokalno, osredotočena so na specifične, konkretne probleme. Kasneje se zraščajo v nacionalne organizacije, sedaj pa je na vrsti naslednji korak, po obsegu postajajo globalna.

2) Večina ekoloških gibanj je začela tako, da se je nekaj ljudi ovedlo, da so žrtve nesmiselnega in brezbržnega vedenja drugih. Kasneje spoznavajo, da so postali žrtve tudi druga bitja v njihovem ekosistemu. Spoznavajo, da je njihovo lastno življenje odvisno od življenja drugih. Vidijo, da okolje, ki ni primerno za njih, ni primerno tudi za druga bitja. V zadnjem času pa ekologi številnih držav spoznavajo, da ljudje vplivamo tudi na spremembe v načinu delovanja biosfere. Te spremembe, ki jih pogosto povzročajo tehnološki razvoj, so tako izrazite, da ogrožajo vsa živa bitja in napovedujejo tudi izumrtje naše vrste. Razumevanje te globalne grožnje in zamišljanje smiselnega odziva nanjo zahteva abstraktno razmišljanje in spoznavanje znanstvenih načel, vendar pa se je kljub temu precejšnje število ljudi povzpelo do takšne stopnje spoznanja. Postalo je mogoče kontemplirati smrt lastne vrste; nobena druga vrsta ni tega zmožna. Kontempliranje smrti lastne vrste je celo bolj ganljivo kot kontempliranje lastne smrti – čudovito pomaga pri koncentraciji.

3) Ekološka gibanja se ponavadi najprej osredotočijo na čiščenje ali urejanje neposrednih, konkretnih problemov. Kasneje ekologi spoznajo, da tehnične rešitve niso ustrezne; da je osiromašenje okolja zakoreninjeno v naši socio-ekonomsko-politični strukturi in v našem vsakdanjem življenju. Če naj naše okolje izboljšamo, potem se mora spremeniti celotna družba. Ta zavest pa je tudi abstraktna in zahteva holistično, sistemsko razmišljanje, ki vsebuje odkritja znanosti.

Dosežki družbenega učenja, ki usmerjajo porajajoče svetovno ekološko gibanje, imajo izreden pomen, če jih opazujemo z dolgoročne zgodovinske perspektive. To učenje se zelo hitro širi in brez dvoma je narava naš najboljši učitelj. Grožnje z izumrtjem življenja dajejo našim prizadevanjem še večji prizvok nujnosti. »Gospod, daj da umrem (Ne pa da) izumrem.«

Izvor ekološkega gibanja v Severni Ameriki in Evropi

Ekološko gibanje v Severni Ameriki in Evropi izvira iz odgovora na rastočo zavest o dveh resnih problemih: grožnje javnemu zdravju in izgube naravnih bogastev. V obeh primerih narava dobro uči človeka, da ne sme nadaljevati na dosedanja način. Hitra industrializacija v 19. stoletju in spremljajoča rastoča urbanizacija sta ustvarjali grozljivo umazane in osiromašene pogoje življenja in dela v industrijskih mestih, posebno v Angliji, a tudi v drugih državah. Znanstvena teorija, po kateri povzročajo okužbe mikrobi, je nudila novo razumevanje takšnih epidemij, kot sta kolera in tifus. Nastalo je *Gibanje za javno zdravje*, ki je to spoznanje širilo in pritiskalo na mestne oblasti, da sprejmejo javna dela, ki bi ustvarila boljše sanitarne pogoje. Učinkovitost javnih del pri upadanju epidemij je bila dovolj impresivna, da se danes upošteva visoke standarde sanitarne ureditve v vseh modernih mestih.

Izkoriščanje narave, ki je spremljalo industrijsko in kolonialno obdobje, je bilo še posebno neusmiljeno in kratkovidno. Naravna območja so bila hitro osiromašena in izčrpana s tem, ko je človeško prebivalstvo naraščalo in se razširilo po vsem

planetu. Voditelji Severne Amerike in Evrope so ustanovili *Gibanje za očuvanje okolja*, ko so ugotovili, da bosta naravno obilje in lepota kmalu izginila, če ne začnejo delovati. Poudarjali so očuvanje in učinkovito uporabo naravnih bogastev, da bi lahko imeli ljudje od njih korist tudi v generacijah za njimi. V tem zgodnjem obdobju še ni bila prisotna zavest o nujnosti družbene preusmeritve; kot se tudi ni upoštevalo narave zaradi nje same – niso je imeli za sistem v občutljivem ravnovesju, s katerim se morajo ljudje naučiti skladno živeti. To gibanje je spodbudilo sistem narodnih parkov v *Združenih državah*, spodbudilo pa je tudi obvarovanje zelenih pasov v bližini mest v Evropi.

Na prehodu stoletja je svetovno prebivalstvo doseglo 1,6 milijarde ljudi, danes znaša približno 5,5 milijarde in se bo na prehodu stoletja povzpelo na 6,5 ali 7 milijard – dve podvojitvi v približno enem stoletju. Še ena podvojitve bi pomenila 10 ali 11 milijard ljudi v naslednjih 50 letih. V petdesetih letih sta novi milijardi ljudi, ki sta trošili vse večje količine dobrin, povzročili resno onesnaževanje na številnih mestih. Vse več teh dobrin je bilo proizvedenih s kemikalijami in kmalu so postale kemične rane okolja boleče očitne. Ekološko gibanje se je vse bolj obračalo k boju proti onesnaževanju. V nekaterih okoljih je bilo onesnaževanje katastrofalno in ogroženi ljudje so se uprli ter zahtevali spremembe v postopkih kot tudi odškodnine zaradi poškodb. Sprva je večina menila, da je onesnaževanje v glavnem ali zgolj ekološki problem in da ga bo mogoče zlahka ozdraviti z novo tehnologijo in novimi zakoni, ki bi jih strogo izvajali.

Novo tehnologije nadzora onesnaževanja in novi zakoni, bolje uveljavljani, so vsekakor pomembni v boju proti onesnaževanju, vendar pa smo z leti spoznali, da ne zadostujejo. Učinki onesnaževanja, še posebno kemičnih strupov, so veliko resnejši, kot se je sprva domnevalo. Ne le, da bolj škodujejo našemu in zdravju drugih živih bitij, kot smo si mislili, ampak se sedaj tudi učimo, da začenjamo vplivati tudi na delovanje globalnega naravnega sistema. Poleg tega pa neprestano prizadevanje vseh narodov za večjo ekonomsko rast hitro izčrpava redka naravna bogastva in kopiči gore odpadkov, ki jih narava ni zmožna absorbirati.

Medtem pa nam znanost nudi vse večjo moč, s katero lahko obvladujemo in spreminjamo naravo. Atomska energija je postala prva sila, ki bi lahko uničila vse življenje z atomsko vojno ali atomsko zimo. K temu smo sedaj dodali še rekombinativno DNA tehnologijo, ki nam daje sposobnost, da se igramo boga in ustvarjamo nove rastline in živali. V posesti takšne moči lahko apreminjamo naravo in po nepazljivosti tudi družbo in sebe. Nekateri znanstveniki nam sedaj obljubljajo novo tehnologijo (nantehnologije), ki bi gradila stvari tako kot narava – molekulo za molekulo. V primerjavi z atomsko energijo in rekombinativno DNA ju zasenči s svojo močjo, da spremeni naravo in družbo – v sebi nosi tudi zmožnost, da nas zasužnji in iztrebi.

Ko so obravnavali to neprimerno bolj kompleksno in nevarno prizorišče, so številni ekologi sklenili, da mora biti temeljna struktura in oblika delovanja modernih družb preoblikovana tako, da bodo ljudje lahko živeli samoohranjajoče in dolgoročno skladno z naravo. Takšnega novega ekologa bi lahko imenovali »transformacionalista«, v nasprotju s tistimi, ki želijo rešiti problem onesnaževanja, ne pa tudi spremeniti družbo, ki jih lahko imenujemo »čvarji narave«.

Zelene stranke, ki so se pojavile v Evropi, predvsem v Zahodni Nemčiji, so sodobni primeri ekoloških transformacionalistov. Razvili so izdelane programe za transformacijo družbe tako, da zasledujejo pet proklamiranih moralnih principov: ekološko modrost, družbeno odgovornost, lokalno demokracijo, nenasilnost in spolno enakopravnost. To so prve resnično nove stranke na svetu v tem stoletju,

njihovi predlogi pa dovolj privlačni, da osvajajo predstavniška mesta v različnih parlamentih. Resnično bi radi ljudem pomagali na poti v novo družbo.

Povprečen človek ponavadi ni pripravljen na družbene spremembe, tako da nove zelene stranke niso privabile več kot 10% volilcev v katerikoli državi. Večina ljudi se zavzema za ekološko zaščito v obliki ukrepov proti onesnaževanju, to pa lahko izrazijo tudi tako, da volijo za tradicionalne stranke, ki so nominalno skoraj vse za zaščito okolja, čeprav se hkrati zavzemajo za ekonomsko rast. Zeleno stranke so oslabiljene zaradi lastnih frakcijskih prepričanj. Prva frakcija bi bila rada zvesta izvornim principom, čeprav zaradi tega ne bi sodelovala na oblasti – v Nemčiji jim pravijo »FUNDIS«. Druga frakcija, pravijo jim »REALOS«, bi rada ubrala srednjo pot in kandidirala na volilnih listah skupaj s Socialnimi demokrati upajoč, da bodo sodelovali pri sestavi vlade. Ti dve frakciji se danes borita za nadzor nad partijskim ustrojem zelenih v Nemčiji. Množica nemških volilcev ima zaradi tega o njih megleno predstavo, to pa lahko vodi k upadu podpore za zeleno stranko.

Današnja situacija v svetovnem ekološkem gibanju

V pretežno razvitih državah (PRD) uživa zaščita okolja široko podporo – celo Ronald Reagan se razglaša za ekologa. Skoraj vse stranke se zavzemajo za nadzor nad onesnaževanjem; vprašanje je le, kako daljnosežno in kako hitro? Poudarek je še vedno na nadzoru onesnaževanja, vendar pa vse več ekologov počasi spoznava, da so potrebne družbene spremembe. Vendar pa so politična, finančna, industrijska in vojaška moč še vedno v rokah tistih, ki nasprotujejo družbenim spremembam. Oblasti se bodo še naprej zavzemale za ekonomsko rast in podpirale nadzor onesnaževanja le kolikor ne ovira rasti. Velika večina ljudi želi tako ekonomsko rast kot tudi varno in čisto okolje; in verjamemo, da imajo lahko oboje. Če bodo prisiljeni izbirati, se bodo odločili za zaščito okolja *pred* ekonomsko rastjo. Oblast si bo na vse načine prizadevala, da jim ne bo nikoli treba stati pred takšno odločitvijo. Oblasti in mediji so uspeli ekološke transformacionaliste izriniti na margino; lahko rečemo, da so bili marginalizirani; večina ljudi, še posebno v Severni Ameriki, sploh ne ve, da obstajajo.

Manj razvite države (MRD) se niso uspele učiti na napakah PRD. Brezglavo so se zavzemale za ekonomski razvoj in rast, neupoštevajoč zaščito okolja. Izgleda, da verjamejo, da je mogoče onesnaženost hitro preokreniti s tehnologijo in, še več, da onesnaženost v resnici ljudem sploh ne škoduje.

Svoja prizadevanja omejujejo na nameščanje novih tehnologij; in na sprejemanje novih zakonov; trudijo se, da ne bi ovirale ekonomske rasti. Redka ekološka gibanja, ki v MRD obstajajo, so gibanja žrtev ali gibanja za očuvanje narave. Slabo ali sploh ne še prisotno je spoznanje o nujnosti skupnega globalnega prizadevanja za zaščito biosfere.

Globalno gibanje za soočanje z globalno grožnjo?

Ekološko gibanje gre trenutno skozi novo fazo družbenega učenja, ki ga bo nato skušala posredovati širši družbi. Znanstveniki so na podlagi opazovanj razvili teorije, ki razkrinkavajo, da naša dejanja spreminjajo delovanje sistema biosfere – v mislih imajo pojave, kot so efekt tople grede, klimatske spremembe, tanjšanje

ozonske plasti, kisli dež, zastrupljanje ekosistema, širjenje puščav in umiranje gozdov.

Klimatske spremembe bodo še posebno uničujoče za produktivnost ekosistema in bodo omajale zaupanje, potrebno za ekonomske investicije. Vzroke teh globalnih sprememb ne moremo iskati v določenih slabih tovarnah ali brezskrbnih ljudeh. *V glavnem gre za kumulativne učinke naših stalnih običajnih početij – le da vse boljših in boljših*; pa še vse več nas je, ki pri tem sodelujemo. Korelacija med rastjo prebivalstva in kopičenjem ogljikovega dioksida je .9985.

Te globalne spremembe že potekajo in so zelo verjetno ireverzibilne. V najboljšem primeru lahko ublažimo hitrost in silovitost učinkovanja. Nove tehnologije bodo prispevale k blažitvi učinkov, vendar pa ne morejo preokreniti trendov – za te probleme ni tehnološke rešitve. Obnova biosfere do določenega stabilnega ravnovesja bo lahko uresničena le s spremembo našega obnašanja, našega gospodarstva, naše socialne strukture in naše politike. Šele pred nekaj več kot desetletjem so znanstveniki začeli s prvimi razpravami o teh pojavih; ekologi so poskušali ljudi posvariti, vendar jih ti niso poslušali. Potrebne so bile velikanske spremembe narave, da se je večina prebudila: suše, poplave, gozdni požari, plazovi, cvetenje morja, umiranje gozdov, umiranje jezer, kemično povzročene bolezni. Potrebno je dokaj sofisticirano poznavanje zakonov narave, da ugotovimo razloge teh novih pojavov. Seveda se dokopljejo do novega spoznanja najprej bolj izobraženi – celotisti, ki nočejo verjeti.

V zadnjih šestih mesecih so mediji po vsem svetu prepoznali globalne ekološke probleme in se lotili izobraževanja ljudi ter restrukturacije političnega dnevnega reda. Publikacije kot so Time, Newsweek, U.S. News and World Report, The New York Times, The Washington Post in Wall Street Journal pozivajo zahodne politične voditelje, da dajo tem problemom prioriteto. Sovjetski predsednik Gorbačov in zunanji minister Ševarnadze sta najavila, da pri njih to prioriteto že imajo. Soočanje s temi problemi bo zahtevalo veliko družbenega učenja in globalnega sodelovanja, česar naša vrsta do sedaj ni poznala. Pomembno je spoznanje, da ti prizivi k soočanju z globalnimi ekološkimi problemi sedaj prihajajo iz samega središča industrijskega sveta v obeh svetovnih velesilah. Zelo verjetno je, da se njuni voditelji ne zavedajo socio-ekonomsko-političnih sprememb, ki bodo potrebne za resničen napredek pri obnovi svetovnega ravnotežja, vendar pa je že uvrstitev teh problemov na vrh prioritete liste v veliko pomoč.

Skoraj vsi ekološki voditelji na Zahodu so postali potem, ko so se soočili s tovrstnimi problemi, transformacionalisti. Vera v to, da je okolje mogoče rešiti s tehničnimi rešitvami in novimi zakoni, brez družbenih sprememb, postaja vse bolj šibka. Lahko pričakujemo, da bo večina članov ekoloških skupin kmalu sledila zgledu. Že v nekaj letih pa bo morda dojel to tudi povprečni državljan. Na žalost vem iz lastne izkušnje, da to spoznanje v vzhodni Aziji še ni prodrlo. Ena od naših najbolj neobhodnih nalog mora postati izobraževanje ljudi o teh globalnih grožnjah biosferi – morda bodo potem spregledali tudi naši politični voditelji.

Medtem pa so naravoslovni in družboslovni znanstveniki sprožili mednarodne programe sodelovanja za proučevanje globalnih sprememb. Mednarodni svet znanstvenih združenj je leta 1985 sprožil »Mednarodni program geosfere in biosfere«. Družboslovci so zgledu sledili in v preteklem letu sprožili podoben mednarodni poskus proučevanja »človeških dimenzij globalnega ekološkega spreminjanja«. Ta znanstvena proučevanja bodo lahko v veliko pomoč političnim in ekonomskim voditeljem pri usmerjanju vladnih zadev. Ekologi bi morali zaradi holistično sistemske perspektive odločno pristopiti k tem razpravam in narediti vse, kar je

v njihovih močeh za to, da bi pomagali navadnim ljudem spoznati, kaj bodo ti programi od njih zahtevali.

Nekaj svarilnih opomb

Ko se o teh problemih skupaj učimo in organiziramo, da bi bolj učinkovito izvajali to učenje v javnosti, bi morali biti pozorni na sledeče probleme: 1) Čuvajte se frakcijskih sporov; slabijo organizacijo s tem, da trošijo energijo, ki bi se morala usmerjati bolj koristno, spori pa prispevajo tudi k megleni predstavi o gibanju v javnosti. 2) Ne skušajte biti ali narediti vsega za vsakogar. Oklepiti se moramo središčnih namenov in se osredotočati na aktivnosti z maksimalnim učinkom. 3) V svoje vrste sprejemajte le ljudi, ki verjamejo v ta načela. Vrata, ki so široko odprta za vse in vsakogar lahko privedejo do tega, da novi člani spodmaknejo organizacijo in jo sprevrnejo k novim namenom. 4) Sami se bomo morali odločiti, če in kdaj bomo postali politični. Večina ekoloških organizacij v ZDA se je več let skušala vplesti v partijsko politiko. Poskusi Ronalda Reagana, da bi zmanjšal pomen ekologizma, je spodbudil nekatere ekološke skupine k politični aktivnosti. Danes ima ameriški ekologizem nedvomno na voljo sredstvo političnega izražanja. S tem, ko se zavedamo, da je naša naloga pomagati pri družbenem učenju o teh stvareh, vemo tudi, kam bomo osredotočali naše moči in kako bomo oblikovali naše strategije.

Iz angleščine prevedel Grega Tomc